

Dear Teacher

DAV Centre for Academic Excellence (DAVCAE), a wing of the DAV College Managing Committee, has designed the course material for Classes-LKG to VIII.

This book, titled *My English Reader* (Class-VI), has been designed keeping in view the ability of the child at this age. The intent is to develop communicative skills of the child by enhancing the four basic skills—listening, speaking, reading and writing. For developing listening comprehension, we have also developed an audio CD, titled *Listen & Comprehend* (Class-VI). The said CD is to be used along with this book.

It is the child's nature to love activity. We have designed the format of the book keeping this characteristic in mind. In each lesson, we have included some activities, both individual and group ones, which should help the child in sharpening the language skills. It has also been our endeavour to select subjects that should interest a child of this class. The contents include topics, such as Celebrations, Hobbies, Thrill in School Life, Performing Arts, Vacation Time and Tinsel World, which will surely engage the child's mind. Each unit has 'Value Based Questions' and questions based on 'Life Skills'. The objective is to develop desirable life skills and human values, like truthfulness, adventure, compassion, justice, etc., and a scientific bent of mind among the children. We have paid particular attention to frame questions that would help develop Higher Order Thinking Skills (HOTS) and literary appreciation.

The book has been profusely illustrated so as to engage the child's attention and enhance interest in reading. Picture clues should help the child in comprehension as well as in developing reading skills. A workbook, titled *English Practice Book* (Class-VI), has also been developed to be used along with this book to further help the child in learning the language.

I am grateful to all my seniors, colleagues and practising teachers from different DAV Schools who have made a valuable contribution in developing this book.

I invite feedback and suggestions from students, teachers and parents to further improve the contents and design of this book.

Dr (Mrs) Nisha Peshin
Director
(Academics)

Contents

Unit No.	Topic	Page No.
1.	Celebrations	1-27
		
2.	Hobbies	28-55
		
3.	Thrill in School Life	56-80
		
4.	Performing Arts	81-116
		
5.	Vacation Time	117-139
		
6.	Tinsel World	140-166
		

Dear Teacher

DAV Centre for Academic Excellence (DAV CAE), a wing of the DAV College Managing Committee, has designed the course material for Classes-LKG to VIII.

This book, titled *English Practice Book* (Class-VI), has been designed keeping in view the ability level of the children at this age. Proper linkages have been developed with its Main Course Book, titled *My English Reader* (Class-VI). This book has to be used along with *My English Reader* which will give more practice in learning the language. The teacher is expected to explain the worksheets based on different areas of grammar and see whether they are followed correctly by the children. Once it is confirmed, the children should be left to carry on by themselves.

The book has been profusely illustrated so as to engage the child's attention and to create interest in it. The picture clues should help the child in comprehension and also in developing their reading skill.

I am grateful to all my seniors, colleagues and practising teachers from different DAV Schools who contributed in developing this book. I invite feedback and suggestions from students, teachers and parents for improving the content and design of this book.

Dr (Mrs) Nisha Peshin
Director (Academics)

Contents

S.No.	Topic	Page No.
1.	Putting It Together	1
2.	Regular and Irregular Verbs	19
3.	Determiners	43
4.	Subject-Verb Agreement (Concord)	53
5.	Tenses (Part-I) Simple Tenses	65
6.	Tenses (Part-II) Continuous Tenses	83
7.	Tenses (Part-III) Perfect Tenses	93
8.	Modals	101
9.	Conditionals	117
10.	Passive Voice	131
11.	Reading for Understanding	147

Dear Teacher

DAV Centre for Academic Excellence (DAVCAE), a wing of the DAV College Managing Committee, has designed the course material for Classes-LKG to VIII.

This book, titled *English Literature* (Class-VI) has been designed keeping in view the ability level of the children at this age. Up to Class-V, the package of English comprised two books but from Class-VI onwards, a Literature Reader has been added to the package. This book also follows the communicative approach to the teaching of English.

The said book includes contemporary Indian writings on familiar topics and would promote analytical learning in addition to literary appreciation.

It is the child's nature to love activity. The format of the book has been designed keeping this characteristic of the child in mind. In each lesson, we have included some activities, both individual and group ones, which should help the child in sharpening the language skills. Also, along with the comprehension questions, each lesson has exercises on Higher Order Thinking Skills (HOTS), Life Skills and Values. These will help the child face real-life situations confidently. At the end of each lesson a brief information 'About the Author' will introduce the child to the author's style of writing and his/her main contributions to the literary world. At the end of the book, a list of books has been provided under the section 'Suggested Readings' for additional reference and reading.

The book has been profusely illustrated so as to engage the child's attention and to create interest in it. The picture clues should help the child in comprehension and also in developing their reading.

I am grateful to all my seniors, colleagues and practising teachers from different DAV Schools who contributed in developing this book. I invite feedback and suggestions from students, teachers and parents for improving the content and design of this book.

Dr (Mrs) Nisha Peshin
Director (Academics)

Contents

S.No.	Topic	Page No.
1.	How Daddy Decided What He Wanted to Be	1
2.	The White Elephant	7
3.	Leisure	15
4.	My Experiments with Truth	20
5.	Today and Tomorrow	26
6.	The Helpful Young Man	29
7.	Bharat Desh	37
8.	Hanuman and I	42
9.	Our Tree	51
10.	Attila	54
11.	The Case of Copied Question Papers	60
•	Suggested Readings	69

प्रिय शिक्षक

डी.ए.वी. शैक्षिक उत्कृष्टता केंद्र की हमेशा यह कोशिश रही है कि ऐसी पाठ्यचर्या का विकास किया जाए जो बच्चों को बेहतर जीवन जीने में मदद कर सके। भाषा का प्रभावी प्रयोग बच्चों के व्यक्तित्व को भी प्रभावित करता है। इस रूप में भाषा की पाठ्य-पुस्तक एक महत्वपूर्ण साधन है, साध्य नहीं। इसका मतलब है कि भाषा की पाठ्य-पुस्तक को पढ़ा भर देना उद्देश्य नहीं है। हमें यह समझना होगा कि पाठ्य-पुस्तक बच्चों में भाषा-प्रयोग की कुशलता का विकास करने में मदद करती है। 'ज्ञान सागर' पुस्तकमाला बच्चों में इन्हीं भाषायी कुशलताओं का बेहतर विकास करने में मदद करेगी। इस पाठ्य-पुस्तक में बच्चों के परिवेश, उनकी रुचि और स्तर के अनुरूप सामग्री को स्थान दिया गया है। पाठ्य-पुस्तक में इस बात का विशेष ध्यान रखा गया है कि साहित्य की विभिन्न विधाएँ इसमें शामिल हों ताकि बच्चों को भाषा की विभिन्न छटाओं और बारीकियों से परिचित होने का अवसर मिल सके। पाठ्य-पुस्तक में कुछ पाठ 'केवल पढ़ने के लिए' शामिल किए गए हैं जिससे बच्चों में पठन-संस्कृति का विकास हो सके। पाठ्य-पुस्तक में गतिविधियाँ और अभ्यास इस प्रकार हैं—

पाठ में से के अंतर्गत ऐसे सवाल दिए गए हैं जो सीधे तौर पर पाठ से जुड़े हैं। उनके माध्यम से आपको बच्चों की पाठ-संबंधी समझ को जानने में मदद मिलेगी। **बातचीत के लिए** के सवाल बच्चों के साथ पाठ के बारे में अपनी भाषा में विस्तृत चर्चा करने के अवसर देते हैं। इससे भाषा की कक्षा में बहुभाषिकता को पोषित किया जा सकेगा। याद रखें कि ये सवाल केवल बातचीत के लिए हैं, इन्हें लिखवाएँ नहीं। **अनुमान और कल्पना** के अंतर्गत ऐसे सवालों को रखा गया है जिनसे बच्चों की तार्किक कुशलताओं, उनकी कल्पना, सृजनात्मकता को विकसित होने का अवसर मिल सकेगा। **भाषा की बात** के अंतर्गत पाठ की भाषागत बारीकियों को स्थान दिया गया है। कहानी या कविता जिस भाषा के सहारे अपनी अभिव्यक्ति पाती है उस भाषा को समझने और उसका आनंद लेने के लिए भाषा की बात की गई है। भाषा प्रयोगों के व्यावहारिक पक्ष पर बल देने की कोशिश की गई है। **जीवन मूल्य** में दिए गए सवाल केवल बातचीत के लिए हैं। बातचीत के जरिए बच्चों में मानवीय संवैधानिक मूल्यों को और अधिक विकसित होने में मदद मिल सकेगी। **कुछ करने के लिए** में पाठ से जुड़ी कुछ रोचक और उपयोगी गतिविधियाँ दी गई हैं जिनसे बच्चे कुछ और सोच-विचार कर सकेंगे, अपनी सृजनात्मकता, कलात्मक रुचि का विकास कर सकेंगे।

'ज्ञान सागर' पुस्तकमाला बच्चों में वैज्ञानिक दृष्टिकोण और अभिव्यक्ति के आत्मविश्वास का विकास करने में भी सहायक है। पाठ्य-पुस्तक के अतिरिक्त बच्चों को रोचक और स्तरानुसार बाल साहित्य भी उपलब्ध कराएँ, उन्हें भी अपनी भाषा-कक्षा का हिस्सा बनाएँ।

मुझे पूरा विश्वास है कि भाषा सीखने-सिखाने की सही और स्पष्ट समझ के आधार पर विकसित 'ज्ञान सागर' पुस्तकमाला की यह कड़ी उपयोगी सिद्ध होगी। साथ ही बच्चों की भाषायी क्षमताओं का विकास करने में सहायक होगी। बच्चे इस पाठ्य-पुस्तक से जुड़ पाएँ, यही इस पाठ्य-पुस्तक की सफलता है।

पुस्तक के विकास के लिए जिन अधिकारियों ने अपना सहयोग, सहायता और मार्गदर्शन दिया, उसके लिए मैं उनकी आभारी हूँ। जिन कृति-लेखकों व प्रकाशकों ने अपनी रचनाएँ इस पुस्तक में सम्मिलित करने की अनुमति हमें दी है, उन सबके प्रति मैं हार्दिक आभार प्रकट करती हूँ। पुस्तक के विकास में श्री धर्मवीर डागर द्वारा दिए गए योगदान को मैं विशेषतः सराहती हूँ।

पुस्तकमाला को अधिक सुसंगत, उपयोगी और रुचिकर बनाने के लिए आपके सुझावों का स्वागत है।

डॉ. निशा पेंशन
निदेशक (शैक्षिक)

विषय-सूची

क्रम संख्या	पाठ	रचनाकार	पृष्ठ संख्या
1.	साथी हाथ बढ़ाना (कविता)	साहिर लुधियानवी	1
2.	चिट्ठी के अक्षर (कहानी)	व्यथित हृदय	4
3.	बरसते जल के रूप अनेक (कहानी)	शिवशंकर	11
4.	पुरस्कार (कहानी)	देवदत्त द्विवेदी	16
5.	*सीखो (कविता)	विनोद चंद्र पाण्डेय 'विनोद'	22
6.	अनोखा वरदान (कहानी)	मनोज दास	23
7.	सुंदर लाल (जीवनी)	—	29
8.	नजानू कवि बना (एकांकी)	निकोलाई नोसोव/कविता सुरेश	34
9.	दोहे (पद्य)	अब्दुरहीम 'खानखाना'	42
10.	पोंगल (निबंध)	—	45
11.	*तेनालीराम ने चोरों को उल्लू बनाया (कहानी)	—	50
12.	दस आमों की कीमत (कहानी)	आर.के. नारायण	52
13.	अनोखी दौड़ (पत्र)	विभागीय	58
14.	एक रोमांचक यात्रा (यात्रा-वृत्तांत)	जवाहर लाल नेहरू	63
15.	परिश्रम (कविता)	विनोद चंद्र पाण्डेय 'विनोद'	67
16.	*धान का महत्त्व (निबंध)	रमेश दत्त शर्मा	71
17.	यात्रा और यात्री (कविता)	हरिवंशराय बच्चन	75
18.	पंच परमेश्वर (कहानी)	प्रेमचंद	78
19.	*सिकंदर और साधु (कहानी)	व्यथित हृदय	85
20.	आया वसंत (कविता)	सोहनलाल द्विवेदी	88

* केवल पढ़ने के लिए हैं। परीक्षा में इनमें से सवाल नहीं पूछे जाएंगे।

शिक्षण हेतु सुझाव

‘अभ्यास सागर’ पुस्तकमाला भाषा की सही समझ एवं भाषा-प्रयोग हेतु समुचित व पर्याप्त अवसर उपलब्ध कराने के साधन-रूप में है। इस अभ्यास पुस्तक का प्रमुख उद्देश्य है—विद्यार्थियों को वैविध्यपूर्ण भाषिक-सामग्री उपलब्ध कराना जिससे वे भाषा पर अपनी पकड़ बना सकें। सही ढंग से बोलने, पढ़ने एवं लिखने का अभ्यास कर सकें।

ध्यातव्य है कि ‘अभ्यास सागर’ (कक्षा-छठी) की विषय-वस्तु ‘ज्ञान सागर’ (कक्षा-छठी) पर आधारित है। ‘अभ्यास सागर’ में जिन व्याकरणिक बिंदुओं एवं भाषा-प्रयोगों का परिचय तथा अभ्यास दिया गया है वह ‘ज्ञान सागर’ की विषय-वस्तु के अनुरूप है। भाषा-नियमों को सिखाने के लिए ‘आगमन एवं प्रायोगिक पद्धति’ का प्रयोग किया गया है। जिससे अभ्यास-कार्य सुरुचिपूर्ण बन सकें।

‘अभ्यास सागर’ में अलग-अलग शीर्षकों के अंतर्गत हिंदी भाषा के व्याकरणिक बिंदुओं को शामिल करने और उनका संदर्भगत प्रयोग करने के अवसर प्रदान किए गए हैं। प्रत्येक पाठ में एक-दो मुख्य व्याकरणिक बिंदु हैं जो ‘ज्ञान सागर’ के पाठ की विषय-वस्तु के संदर्भ में दिए गए हैं। **आओ दोहराएँ** के अंतर्गत पिछले पाठों में आए व्याकरणिक बिंदुओं को दोहराने के माध्यम से सार्थक प्रयोग के अवसर दिए गए हैं। **आओ लिखें** के अंतर्गत विद्यार्थियों को सृजनात्मक लेखन के लिए मंच प्रदान किया गया है जहाँ विद्यार्थी अपने मन से अपनी रचना कर सकें और अपनी भाषिक अभिव्यक्ति को सुदृढ़ कर सकें। ‘ज्ञान सागर’ में जो पाठ केवल पढ़ने के लिए हैं, उन पाठों में केवल सृजनात्मक लेखन के लिए अभ्यास दिए गए हैं।

विद्यार्थियों को अभ्यास-कार्य करवाते समय दैनिक जीवन के उदाहरण दें जिससे वे अभ्यास-कार्य को सरलतापूर्वक ग्रहण कर सकें। इस बात पर अवश्य ध्यान दें कि सभी विद्यार्थी सभी अभ्यास-कार्यों को अनिवार्य रूप से करें। इसमें आपका सहयोग अपेक्षित है। विभिन्न प्रयोगों के आधार पर भाषिक-संरचनाओं को स्पष्ट करने का प्रयास करें।

‘अभ्यास सागर’ से विद्यार्थियों के भाषा-संबंधी ज्ञान एवं प्रयोगों में वृद्धि होगी। साथ ही उनकी रचनात्मक शक्ति का भी विकास होगा। ‘ज्ञान सागर’ पुस्तकमाला जिन भाषिक उद्देश्यों को आधार बनाते हुए निर्मित की गई है, ‘अभ्यास सागर’ पुस्तकमाला भी उन्हीं भाषिक उद्देश्यों को पूर्ण करने में सहायक सिद्ध होगी।

ध्यान रखें कि भाषा के नियम सीखना भाषा के शुद्ध प्रयोग का आधार है। परंतु भाषा एक व्यावहारिक विषय है। अतः सिद्धांत एवं नियम की महत्ता केवल प्रयोग के संदर्भ में ही है। विद्यार्थियों को मौखिक एवं लिखित भाषा-प्रयोग के अवसर उपलब्ध कराने का प्रयास करें।

पुस्तक को अधिक सुसंगत, उपयोगी और रुचिकर बनाने के लिए आपके सुझावों का स्वागत है।

डॉ. निशा पेंशिन
निदेशक (शैक्षिक)

विषय-सूची

क्रम संख्या	पाठ का नाम	व्याकरण विषय	पृष्ठ संख्या
1.	साथी हाथ बढ़ाना	उच्चारण एवं तुकांत शब्द	01
2.	चिट्ठी के अक्षर	अनुस्वार एवं अनुनासिक	06
3.	बरसते जल के रूप अनेक	संज्ञा व भेद	14
4.	पुरस्कार	सर्वनाम व भेद	19
5.	सीखो	डायरी लेखन	25
6.	अनोखा वरदान	विशेषण	26
7.	सुंदर लाल	'र' के विभिन्न रूप	33
8.	नजानू कवि बना	विराम-चिह्न	39
9.	दोहे	अनेकार्थी शब्द	45
10.	पोंगल	काल	49
11.	तेनालीराम ने चोरों को उल्लू बनाया	डायरी लेखन	55
12.	दस आमों की कीमत	नुक्ता का प्रयोग	56
13.	अनोखी दौड़	उपसर्ग	62
14.	एक रोमांचक यात्रा	कारक	68
15.	परिश्रम	समरूपी भिन्नार्थक शब्द	74
16.	धान का महत्त्व	विज्ञापन	81
17.	यात्रा और यात्री	प्रत्यय	82
18.	पंच परमेश्वर	क्रिया	89
19.	सिकंदर और साधु	संवाद लेखन	95
20.	आया वसंत	विविध शब्द-प्रयोग	96

प्रिय शिक्षक

डी.ए.वी. शैक्षिक उत्कृष्टता केन्द्र की हमेशा यह कोशिश रही है कि ऐसी पाठ्यचर्या का विकास किया जाए जो बच्चों को बेहतर जीवन जीने में मदद कर सके। भाषा का प्रभावी प्रयोग बच्चों के व्यक्तित्व को भी प्रभावित करता है। इस रूप में भाषा की पाठ्य-पुस्तक एक महत्वपूर्ण साधन है, साध्य नहीं। इसका मतलब है कि भाषा की पाठ्य-पुस्तक को पढ़ा भर देना उद्देश्य नहीं है। हमें यह समझना होगा कि पाठ्य-पुस्तक बच्चों में भाषा-प्रयोग की कुशलता का विकास करने में मदद करती है। भाषा माधुरी पुस्तकमाला बच्चों में इन्हीं भाषायी कुशलताओं का बेहतर विकास करने में मदद करेगी। इस पाठ्य-पुस्तक में बच्चों के परिवेश, उनकी रुचि और स्तर के अनुरूप सामग्री को स्थान दिया गया है। पाठ्य-पुस्तक में गतिविधियाँ और अभ्यास इस प्रकार हैं-

- **पाठ में से** के अंतर्गत ऐसे सवाल दिए गए हैं जो सीधे तौर पर पाठ से जुड़े हैं। उनके माध्यम से आपको बच्चों की पाठ संबंधी समझ को जानने में मदद मिलेगी।
- **बातचीत के लिए** के सवाल बच्चों के साथ पाठ के बारे में अपनी भाषा में विस्तृत चर्चा करने के अवसर देते हैं। इससे भाषा की कक्षा में बहुभाषिकता को पोषित किया जा सकेगा। याद रखें कि ये सवाल केवल बातचीत के लिए हैं, इन्हें लिखवाएँ नहीं।
- **कल्पना/अनुमान के लिए** के अंतर्गत ऐसे सवालों को रखा गया है जिनसे बच्चों की तार्किक कुशलताओं, उनकी कल्पना, सृजनात्मकता को विकसित होने का अवसर मिल सकेगा।
- **भाषा की बात** के अंतर्गत पाठ की भाषागत बारीकियों को स्थान दिया गया है। कहानी या कविता जिस भाषा के सहारे अपनी अभिव्यक्ति पाती है उस भाषा को समझने और उसका आनंद लेने के लिए भाषा की बात की गई है। भाषा प्रयोगों के व्यावहारिक पक्ष पर बल देने की कोशिश की गई है।
- **जीवन मूल्य** में दिए गए सवाल केवल बातचीत के लिए हैं। बातचीत के ज़रिए बच्चों में मानवीय सैवधानिक मूल्यों को और अधिक विकसित होने में मदद मिल सकेगी।
- **कुछ करने के लिए** में पाठ से जुड़ी कुछ रोचक और उपयोगी गतिविधियाँ दी गई हैं जिनसे बच्चे कुछ और सोच-विचार कर सकेंगे, अपनी सृजनात्मकता, कलात्मक रुचि का विकास कर सकेंगे।

भाषा माधुरी पुस्तकमाला बच्चों में वैज्ञानिक दृष्टिकोण और अभिव्यक्ति के आत्मविश्वास का विकास करने में भी सहायक है। पाठ्य-पुस्तक के अतिरिक्त बच्चों को रोचक और स्तरानुसार बाल साहित्य भी उपलब्ध कराएँ, उन्हें भी अपनी भाषा-कक्षा का हिस्सा बनाएँ।

मुझे पूरा विश्वास है कि भाषा सीखने-सिखाने की सही और स्पष्ट समझ के आधार पर विकसित भाषा माधुरी पुस्तकमाला की यह कड़ी उपयोगी सिद्ध होगी। साथ ही बच्चों की भाषायी क्षमताओं का विकास करने में सहायक होगी। बच्चे इस पाठ्य-पुस्तक से जुड़ पाएँ-यही इस पाठ्य-पुस्तक की सफलता है।

पुस्तकमाला को अधिक सुसंगत, उपयोगी और रुचिकर बनाने के लिए आपके सुझावों का स्वागत है।

डॉ. निशा पेशिन
निदेशक (शैक्षिक)

विषय-सूची

क्रम	पाठ	पृष्ठ-संख्या
1.	*भोलू भुलक्कड़	1
2.	चतुर कौवा	4
3.	हाथी और चिड़िया	8
4.	*चींटी ने पाठ पढ़ाया	13
5.	बहादुर दोस्त	15
6.	घमंडी मक्खी	20
7.	दादाजी	27
8.	अगर पेड़ भी चलते होते	33
9.	गीत का कमाल	37
10.	*बूझो तो जानें	42
11.	चूँ-चूँ की टोपी	44
12.	सुबह	50
13.	ऐसे थे लाल बहादुर शास्त्री	54
14.	सबसे बड़ा मूर्ख	60
15.	बुआ का पत्र	65
16.	सवाली राम	70

* केवल पढ़ने के लिए हैं। परीक्षा में इनमें से मवाल नहीं पूछे जाएंगे।

प्रिय शिक्षक

हम सभी जानते हैं कि बच्चे विद्यालय में आने से पहले ही अपनी भाषा का प्रयोग करते हैं। वे अपनी भाषा में कहना-सुनना जानते हैं और अपनी बात को दूसरों तक प्रेषित करने की क्षमता भी रखते हैं। हालाँकि विद्यालय में आने से पहले उनमें व्याकरणिक तत्वों यानी संज्ञा, सर्वनाम, विशेषण आदि की सचेत समझ नहीं होती लेकिन वे विभिन्न संदर्भों में अपनी भाषा का प्रयोग करते समय भाषायी संरचनाओं का बखूबी प्रयोग करते हैं। भाषा अभ्यास पुस्तकमाला में भाषा संबंधी इसी समझ को विस्तार देने की कोशिश की गई है। भाषा अभ्यास पुस्तकमाला में यह प्रयास भी किया गया है कि भाषा-प्रयोग के माध्यम से हिंदी भाषा की संरचना और उस संरचना के सृजनात्मक प्रयोग को बल मिले।

भाषा अभ्यास का उद्देश्य बच्चों में विभिन्न भाषायी क्षमताओं का विकास करना है। विभिन्न सवालों अथवा अभ्यासों के माध्यम से इन क्षमताओं का विकास करने और भाषा-प्रयोग के अवसर जुटाने का प्रयास किया गया है। पाठों से जुड़े विभिन्न व्याकरणिक बिंदुओं को अधिक-से-अधिक अभ्यासों द्वारा प्रस्तुत किया गया है। साथ ही रचनात्मक गतिविधियों व उदाहरणों के माध्यम से बच्चों की भाषायी सक्रियता को बढ़ावा दिया गया है।

भाषा अभ्यास को उपयोगी और सार्थक बनाने के लिए किसी भी प्रकार के लिखित अभ्यास से पहले बच्चों के साथ मौखिक चर्चा जरूर करें। भाषा अभ्यास के द्वारा बच्चों की अवलोकन-क्षमता और विश्लेषण-क्षमता का विकास करने में आपको मदद मिल सकेगी।

पुस्तक को अधिक सुसंगत, उपयोगी और रुचिकर बनाने के लिए आपके सुझावों का स्वागत है।

डॉ. निशा पेशिन
निदेशक (शैक्षिक)

विषय-सूची

क्र. सं. पाठ	पृष्ठ संख्या
1. भोलू भुलककड़	1
2. चतुर कौवा	2
3. हाथी और चिड़िया	4
4. चींटी ने पाठ पढ़ाया	7
5. बहादुर दोस्त	8
6. धमंडी भवखी	11
7. दादाजी	13
8. अगर पेड़ भी चलते होते	16
9. गीत का कमाल	20
10. बूझो तो जानें	22
11. चूँ-चूँ की टोपी	24
12. सुबह	26
13. ऐसे थे लाल बहादुर शास्त्री	28
14. सबसे बड़ा मूख	30
15. बुआ का पत्र	32
16. सख्खाली राम	34

విద్యార్థులు ఇవన్నీ నేర్చుకుంటారు....

- వివిధ వ్యుమలను (వర్షం, గాలి, రైలు, బస్సు మొనవి) విని, తమ అనుభవాలను తెలియ విద్యార్థుల రుచుల వల్ల కలిగిన అనుభవాలను మొదలగు వాటిని సాంతమాటల్లో చెప్పగలరు.
- విన్న చూసిన, చదివిన సంఘటనలు / రచనలు, విషయాల గురించి పిల్లలు నిర్ణయంగా తమవైన వైదితో మాట్లాడగలరు.
- ప్రసార సాధనాలలో (టి.వి. రేడియో, పత్రికల్లో) చూసిన, విన్న వార్తలను సాంతమాటల్లో చెప్పగలరు.
- విభిన్న సందర్భాల్లో ఇతరులు వ్యక్తీకరించిన అభిప్రాయాలను తమ కోణంలో సాంతమాటల్లో చెప్పగలరు, రాయగలరు.
- తమ స్థానిక గేయాలను, సామెతలను, పాడుపు కథలను గురించి చర్చిస్తారు.
- ఇతరుల భాష సంప్రదాయాలను, ఆచార వ్యవహార పద్ధతులను గురించి ప్రశంసా పూర్వకంగా మాట్లాడగలరు.
- చిత్రాలను చూసి పార్యాంశ విషయాన్ని ఊహించగలరు.
- భాషకు సంబంధించిన పరన సామగ్రి / ప్రసార మాధ్యమాల సామగ్రి అనగా రేడియో, టి.వి., వార్తాపత్రికలు, కథలు మొనవి మరియు అంతర్జాలంలో (ఇంటర్నెట్) ఉన్న అంశాలుమొదలగు వాటిని లభ్యం చేసుకుంటూ చదువుతారు. వాటిపై తమ అభిప్రాయాలను, ఇష్టాన్నిష్టాలను చెప్పగలరు, రాయగలరు.
- విద్యార్థులు వివిధ ప్రక్రియలలోని భాషాసాందర్యాన్ని ప్రశంసించగలరు. (ఉదా: కవితలలోని ప్రాసపదాలు, వ్యాసాలు, కథలలోని జాతీయాలు, సామెతలు మొనవి).
- పద్యం, వచనం, పాట, గేయం, వచన కవిత, జానపద కథ, సంభాషణ, స్వగతం తదితర అంశాలను వైరీభేదంతో అవగాహనతో పోషభావాలతో చదువగలరు.
- మాతన పదాలకు అర్థాలను తెలుసుకొనేందుకు ఆసక్తిని కనబరుస్తూ నిఘంటువును ఉపయోగిస్తారు.
- వివిధ రంగాలు / కళలకు సంబంధించిన పదజాలాన్ని తెలుసుకోవడానికి ఉత్సాహాన్ని చూపిస్తారు. వాటిని ప్రశంసిస్తారు.
- ఇతరులు వ్యక్తీకరించిన అనుభవాలను, అభిప్రాయాలను సందర్భానుసారంగా తమ సాంతమాటల్లో రాయగలుగుతారు.
- వివిధ సందర్భాలలో వివిధ ఉద్దేశాల కొరకు రాసేటప్పడు భాషానియమాలను అనుసరిస్తూ జాతీయాలను, సామెతలను ఉపయోగించగలరు.

కవితరగళి

విషయసూచిక

క్ర.సం.	పాఠం పేరు	కవి / రచయిత	ఇతివృత్తం	ప్రక్రియ	నెల	పుట
1.	అభినందన	శేషం లక్ష్మీనారాయణాచార్య	దేశభక్తి/శ్రమగౌరవం	గేయం	జూన్	2
2.	శ్లోపాంధం	మూలం : చిన్నయసూరి	నైతికవిలువలు	కథ	జూలై	10
3.	చర్చం	డా॥ పల్లా దుర్గయ్య	ప్రకృతి చిత్రణ	ఖండకావ్యం	జూలై	20
4.	లేఖ		చరిత్ర-సంస్కృతి	లేఖ/యాత్రారచన	ఆగష్టు	30
5.	శతకసుధ	శతక కవులు	నైతిక విలువలు	శతకం	ఆగష్టు	42
6.	పోతన బాల్యం	డా॥ వానమామలై వరదాచార్యులు	పిల్లల ఆనందాలు	కావ్యం	సెప్టెంబర్	54
7.	ఉడుత సాయం	గోసె బుద్ధారెడ్డి	సహచారం	ద్విపద	అక్టోబర్	64
8.	చెరువు		సంస్కృతి/పర్యావరణం	స్వగతం	నవంబర్	74
9.	దీమలబారు	పొట్లపల్లి రామరావు	వ్యక్తిత్వవికాసం	వచనకవిత	నవంబర్	84
10.	బాలనాగమ్మ		సాహసం	జానపదకథ	డిసెంబర్	94
11.	పల్లెటూరి పిల్లగాదా!	సుద్దాల హనుమంతు	మానవీయ విలువలు బాలకార్మికులు	పాట	జనవరి	108
12.	కాపాడుకుందాం		పర్యావరణం	సంఘాషణ	ఫిబ్రవరి	118

ప్రతిపాదకం

1.	సోమనాద్రి	జూలై	131
2.	మన జాతర - జన జాతర	ఆగష్టు	136
3.	ఎలుకమ్మ పెళ్ళి	సెప్టెంబర్	141
4.	తెలంగాణ పల్లెలు - సంస్కృతి	నవంబర్	145
5.	వాగ్గేయకారుడు రామదాసు	డిసెంబర్	151
	పదాలు - అర్థాలు & విశేషాంశాలు		159

గమనిక : 1. పాఠంలో ★ పుష్ప గుర్తుగల పద్యాలు కంఠస్థం చేయాలి.

2. విషయసూచికలో * గుర్తుగల పాఠాలను కాంపోజిట్ కోర్సువారు చదువార్చిన అవసరంలేదు.

విద్యార్థులు సాధించాల్సిన సామర్థ్యాలు. అభ్యసన ఫలితాలు

I. విని అర్థం చేసుకోవడం, స్వేచ్ఛగా మాట్లాడడం

- ◆ గేయాలు, కథలు విని అర్థంచేసుకోగలగాలి.
- ◆ విన్న అంశం గురించి ఎవరు? ఏమిటి? ఎక్కడ? వంటి ప్రశ్నలకు జవాబులు చెప్పగలగాలి.
- ◆ సూచనలు విని అర్థంచేసుకొని ఆ ప్రకారం చేయగలగాలి.
- ◆ వింటున్నప్పుడు అక్షరాలమధ్య ధ్వని భేదాలు గుర్తించగలగాలి.
- ◆ తెలిసిన, చూసిన వాటి గురించి స్వేచ్ఛగా మాట్లాడగలగాలి.
- ◆ బొమ్మల ఆధారంగా మాట్లాడగలగాలి అనగా ఎవరున్నారు? ఏం జరుగుతున్నది? ఏం చేస్తున్నారు? వంటి అంశాలు చెప్పగలగాలి.
- ◆ గేయాలను అభినయంతో పాడగలగాలి.
- ◆ తెలిసిన కథలు సొంతమాటల్లో చెప్పగలగాలి.
- ◆ వర్ణమాల, గుణింతాల పదాలు, అక్షరాలను స్పష్టోచ్ఛారణతో పలుకగలగాలి.

II. ధారాళంగా చదువడం, అర్థం చేసుకొని చెప్పడం

- ◆ గేయాలు, పాటలు వంటి వాటిలో వాక్యాలు గుర్తించగలగాలి.
- ◆ ఇచ్చిన అంశంలో కీలకపదాలు, వాటిలోని అక్షరాలు గుర్తించగలగాలి.
- ◆ పదాలలోని అక్షరాలను వర్ణమాల, గుణింతాల చార్టులో గుర్తించగలగాలి.
- ◆ సరళపదాలు, గుణింత పదాలు, సరళమైన వాక్యాలు ధారాళంగా, తప్పుల్లేకుండా చదువగలగాలి.
- ◆ చదువుతున్న పదాలలో లోపించిన అక్షరాలను గుర్తించి రాయగలగాలి. బొమ్మలతో పదాలు జతచేయగలగాలి.

III. రాయడం.

- ◆ నేర్చుకున్న అక్షరాలు ఉపయోగించి సొంతంగా పదాలు రాయగలగాలి.
- ◆ వర్ణమాల ఆధారంగా సరళపదాలు రాయగలగాలి.
- ◆ గుణింత పదాలు రాయగలగాలి.
- ◆ బొమ్మల ఆధారంగా సరళ, గుణింత పదాలు, వాక్యాలు రాయగలగాలి.
- ◆ తప్పుల్లేకుండా, అందంగా రాయగలగాలి.
- ◆ ఉక్తలేఖనం రాయగలగాలి.

IV. సృజనాత్మకత.

- ◆ గేయాలు అభినయంతో పాడగలగాలి.
- ◆ బొమ్మలుగీసి, రంగులువేసి పదాలు రాయగలగాలి.
- ◆ బొమ్మ ఆధారంగా వాక్యాలు / కథను / సంభాషణను ఊహించి చెప్పగలగాలి.

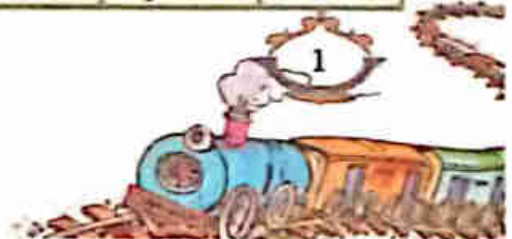

విషయ సూచిక

క్ర.సం.	పాఠం	నేర్చుకోవాల్సినవి	నీరయస్య సంఖ్య	మాఠం	పుట
I.	పాడుదాం	చినదం, అర్థం చేసుకోవడం, చూపబడదం, అభినయం చేయడం.	10	జూన్	2 3 4 5
II.	చూపబడుదాం	చిని అర్థం చేసుకోవడం, చూపబడదం.	15	జూన్ జూలై	6 8 10 12 14
III.	చదువుదాం	వర్ణమాల, పదాలు చదువడం, అక్షరాలు గుర్తించడం	15	జూలై	16 18 19
IV.	చదువడం - రాయడం				
1.	అరక	అ, ర, క	5	ఆగష్టు	23
2.	కమలం	క, మ, ల, ం	5	ఆగష్టు	27
3.	ఈక	ఈ	5	ఆగష్టు	31
4.	పడవ	ప, డ, వ, ఊ, య	5	సెప్టెంబరు	35
5.	శనగ	శ, న, గ, జ	5	సెప్టెంబరు	39
6.	తబల	త, బ	5	అక్టోబరు	43
7.	చదరంగం ఆట	చ, ద, ఆ, ట	5	నవంబరు	47
8.	హంస	హ, స, ణ, ష, క్ష	5	నవంబరు	51
9.	రంజాన్	౯, ౯	5	నవంబరు	55
10.	అంగరారు పండు	ం, నా, ఇ, ఊ, ఎ, ఏ, ఐ	5	డిసెంబరు	60
11.	మూసోసది	ం, కీ, ఒ, ఓ, ఔ	5	డిసెంబరు	65
12.	గండిపేట చెరువు	ం, క	5	జనవరి	70
13.	గోలకొండ కోట	ం, క	5	జనవరి	75
14.	గొతమి సైకిలు	ం, క	5	ఫిబ్రవరి	79
15.	మహాప్రాణాలు	ఖ, ఘ, చ, ఝ, ర, డ, ధ, ధ, ఫ, భ	10	ఫిబ్రవరి	83

SALE 2020-21

Dear Teacher

Secondary Mathematics (Class-VI) is designed for the young mathematicians of today's fast changing world. It carries concepts dealt in earlier books and also introduces some new concepts.

The main feature of this book is that the contents are organised in a sequential manner going from simple to complex. Efforts have been made to introduce one concept at a time. The basic objective at this stage is to sharpen skills related to different mathematical areas which can form a base for understanding the mathematics at secondary and higher secondary stage. The book is very much in line with the modern approaches of mathematics teaching, which lays lot of emphasis on experimentation and application. It also combines the functions of a work book along with the text book.

In this book, most of the units start with an introduction, which is meant to help the child to recapitulate the concepts studied in the earlier class. Since value education is an important component of the curriculum, the book caters to the teaching of values through a section titled 'Value Based Question'. This section challenges the child with real-life situations which enable him to think, to reflect, critically evaluate, appreciate one's own values and those of others so that the concepts ultimately find their ways into behaviours and actions. Each given situation is followed by the knowledge based and open-ended or hypothetical questions. The teacher is expected to elicit the answers to such questions through discussions and open talks only. At the end of each unit, you will find exercise named 'Brain Teasers', which comprise multiple choice and brain boggling questions. In addition to these, each chapter carries 'Higher Order Thinking Skill (HOTS) Questions' and 'Enrichment Questions'. All these exercises will evaluate the understanding and application level of each child thereby adding fun to the study of Mathematics. You can guide the children to find answers to these queries through discussions and interactions. At the end of each chapter, all the important concepts dealt in a chapter are summarised under the section 'You Must Know'. The presentation of book is done in such a manner that it helps the child in self-learning, and at the same time, making it interesting.

I am thankful to all people who, in the course of designing this book, made a significant contribution. I record appreciation for Mr Dharamvir Dagar who extended necessary help for the completion of the project.

I invite feedback and suggestions from teachers, students and parents for the improvement of the book.

Dr (Mrs) Nisha Peshin

Director
(Academics)

Contents

S.No.	Topic	Page No.
1.	Natural Numbers and Whole Numbers	1-23
2.	Factors and Multiples	24-45
3.	Integers	46-75
4.	Ratio, Proportion and Unitary Method	76-89
5.	Percentage and Its Applications	90-101
6.	Introduction to Algebra	102-123
7.	Linear Equations	124-134
8.	Basic Geometrical Concepts	135-146
9.	Line Segments	147-157
10.	Angles	158-174
11.	Transversal and Pairs of Lines	175-184
12.	Triangles	185-193
13.	Circles	194-203
14.	Constructions	204-216
15.	Perimeter and Area	217-224
16.	Statistics	225-234
	ANSWERS	235-250

Dear Teacher

In Classes-I and II, Environmental Studies has been introduced as an integrated subject and the focus at that stage was on the immediate environment of the child. From Class-III onwards, the subject has been bifurcated in two broad areas, namely (i) General Sciences and (ii) Social Sciences.

This book, dealing with the General Sciences has been titled *The Living World* (Class-VI), introduces the child to the study of physical environment on a broader perspective. The flow is similar to that in earlier classes, i.e. going from immediate environment to the distant, and from known to the unknown.

It is the nature of the child to love activity. The format of the book has been designed keeping this characteristic of the child in mind. In each lesson, we have included certain activities which would help the child in self-learning and understanding different concepts.

Each lesson starts with some recapitulative or introductory activity and ends with 'Keywords' along with their meaning or definition. All the important concepts dealt in the lesson are summarised under the section 'You Must Know'. The exercises are prepared in two parts. One is 'Something to Know' comprising some objective type questions, and others where the child is expected to write an answer in his own words. All these exercises will enable you to evaluate the understanding and application level of each child. The other part is 'Something to Do' comprising questions which are an extension to the concept taught. You can guide the child to find answers to these queries through discussions, consulting books in the library and by interacting with the members of the community. You must give credence to the creativity and originality in the child's approach to such questions.

An added feature, of the present series, is the addition of one 'Value Based Question' in each lesson. This is not a 'question' in the usual sense of the term. Here a situation/set up is presented that aims to make students appreciate the role of values in our life and to stimulate discussion on them.

Some interesting yet non-evaluative information has been included under the head 'Do You Know'. Also, a number of illustrations, photographs and pictures have been included in the text book. These would help in providing information and developing concepts in a more lucid manner.

I trust that the children will find the book interesting to read. I am thankful to all who, in the course of designing this book, made a significant contribution.

I would welcome feedback and suggestions from teachers, students and parents for the improvement of the book.

Dr (Mrs) Nisha Peshin
Director
(Academics)

CONTENTS

S.No.	Topic	Page No.
1.	Our Environment	1 – 16
2.	Food	17 – 33
3.	Nature of Matter	34 – 48
4.	Separation of Substances	49 – 69
5.	Changes Around Us	70 – 82
6.	Measurement & Motion	83 – 102
7.	The World of Living	103 – 122
8.	Structure and Function of the Living Organisms—Plants	123 – 139
9.	Structure and Function of the Living Organisms—Animals	140 – 156
10.	Work and Energy	157 – 168
11.	Electric Currents and Circuits	169 – 187
12.	Light and Shadows	188 – 202
13.	Magnets	203 – 219
14.	Fabric from Fibre	220 – 230

DEAR TEACHER

In Classes-I & II, Environmental Studies has been introduced as an integrated subject and the focus at the stage was on the immediate environment of the child. From Class-III onwards, the subject has been bifurcated into two broad areas, namely (i) General Sciences and (ii) Social Sciences.

This book, dealing with the Social Sciences has been titled *We And Our World* (Class-VI), introduces the child to the study of social environment on a broader basis. The book is divided into three sections, i.e. Geography, History and Civics. In Geography section, the earth as a habitat of mankind has been dealt with. In History section, students can know about the human societies and different civilisations of the world. The Civics section deals with the community life and how people function for their economic and cultural development.

It is the nature of the child to love activity. The format of the book has been designed keeping this characteristic of the child in mind. In each lesson, we have included certain activities to help the child in self-learning and understanding different concepts. In addition, there is some interesting yet non-evaluative information, that has been included under the head 'Do You Know?'. At the end of each lesson, you will find 'Keywords' along with their meanings or definitions. The exercises are prepared in two parts titled 'Something to Know' and 'Something to Do'. All these exercises will enable you to evaluate the understanding and application level of each child. You can guide the child to find answers to the given queries through discussion and by consulting books in the library. You must give credence to the creativity and originality in the child's answers to such questions.

The inclusion of 'Value Based Question' aims to encourage out of box thinking to inculcate values like confidence, cooperation, harmony, respect for self and others, discipline, team spirit, problem solving and decision-making. The teachers can bring up similar questions and encourage children to share their thoughts. Map reading skill is a part of visual literacy. Hence, 'Map Skill' has been given in the lessons, which will help the child in decoding, comprehending, evaluating and incorporating knowledge.

A number of pictures, illustrations and maps have been included in the text book. These should help in providing information and developing concepts in a more lucid manner. I trust that the children will find the book interesting to read. I am thankful to all those people who, in the course of designing this book, made a significant contribution. I record appreciation for Mr. Dharamveer Dagar who contributed in completing the project.

I would welcome feedback and suggestions from teachers, children and parents for the improvement of the book.

Dr (Mrs) Nisha Peshin
Director
(Academics)

CONTENTS

S. No.	Topic	Page No.
Unit-I THE EARTH –OUR HABITAT		
1.	The Planet Earth and the Solar System	1-12
2.	Representation of the Earth	13-20
3.	Locating Places on the Earth	21-29
4.	The Motions of the Earth (Day-Night and Seasons)	30-36
5.	The Realms of the Earth	37-47
6.	India–My Motherland	48-58
7.	India–The Land of Monsoon Climate (Natural Vegetation and Wildlife)	59-68
Unit-II PEOPLE AND SOCIETY IN THE ANCIENT PERIOD		
8.	Studying the Past	69-75
9.	Life of Early Man	76-83
10.	Development of Civilisation	84-93
11.	The Iron Age Civilisation	94-101
12.	Janapadas and the Mahajanapadas (600-100 BCE)	102-108
13.	The Mauryan Dynasty	109-117
14.	Early History of Deccan and South India	118-126
15.	North India after Mauryas and Sungas (First century BCE to Third century CE)	127-133
16.	The Gupta Empire	134-142
17.	The Era of Harsha	143-148
18.	Deccan and South India (Fourth century CE to Seventh century CE)	149-155
19.	India and the Outside World	156-162
20.	The Indian Religions	163-171
Unit-III COMMUNITY AND ITS DEVELOPMENT		
21.	Our Community Life: Unity in Diversity	172-182
22.	Democracy and Government	183-189
23.	Our Rural Governance	190-198
24.	Our Urban Governance	199-208

CONTENTS

S. No.	Topic	Page No.
Unit-I THE EARTH-OUR HABITAT		
1.	The Planet Earth and the Solar System	1-12
2.	Representation of the Earth	13-20
3.	Locating Places on the Earth	21-29
4.	The Motions of the Earth (Day-Night and Seasons)	30-36
5.	The Realms of the Earth	37-47
6.	India-My Motherland	48-58
7.	India-The Land of Monsoon Climate (Natural Vegetation and Wildlife)	59-68
Unit-II PEOPLE AND SOCIETY IN THE ANCIENT PERIOD		
8.	Studying the Past	69-75
9.	Life of Early Man	76-83
10.	Development of Civilisation	84-93
11.	The Iron Age Civilisation	94-101
12.	Janapadas and the Mahajanapadas (600-100 BCE)	102-108
13.	The Mauryan Dynasty	109-117
14.	Early History of Deccan and South India	118-126
15.	North India after Mauryas and Sungas (First century BCE to Third century CE)	127-133
16.	The Gupta Empire	134-142
17.	The Era of Harsha	143-148
18.	Deccan and South India (Fourth century CE to Seventh century CE)	149-155
19.	India and the Outside World	156-162
20.	The Indian Religions	163-171
Unit- III COMMUNITY AND ITS DEVELOPMENT		
21.	Our Community Life: Unity in Diversity	172-182
22.	Democracy and Government	183-189
23.	Our Rural Governance	190-198
24.	Our Urban Government	199-206

CONTENT

S.NO.	CHAPTER NAME	PAGE NO.
1	INPUT OUTPUT AND STORAGE DEVICES	1-15
2	INTRODUCTION TO SPREADSHEET	16-27
3	FORMATTING A WORKSHEET	28-43
4	ADVANCED FEATURES OF MS-EXCEL	44-52
5	FORMULAS AND FUNCTIONS	53-62
6	CREATING CHARTS IN EXCEL	63-71
7	INTRODUCTION TO GIMP	72-88
8	INTRODUCTION TO SCRATCH	89-105
9	DESIGNING A GAME	106-114
10	PROJECT-1	115-118
11	PROJECT-2	119-121
12	ACADEMIC PROJECT	122-129